

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ТА МІСЦЕ В НІЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

НАЗАРЧУК Тетяна Валеріївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та адміністрування,
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0001-9153-0733>
e-mail: nazarchukt@khmnu.edu.ua

ВАЛЬКОВА Наталія Вячеславівна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0003-1013-5032>
e-mail: valkovanv@khmnu.edu.ua

ВАЛЬКОВА Олена Олександрівна

здобувач вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент
Хмельницький національний університет
e-mail: olenavalkova2002@gmail.com

В статті розглянуто визначення поняття «система управління» різними авторами, основні складові системи управління, вивчено підходи до класифікації систем управління та їх види за класифікаційними ознаками. Зроблено висновок, що за окремими класифікаційними ознаками системи управління за різними рівнями, об'єктами, масштабом є підсистемами загальної системи управління підприємством, але інші: за характером взаємодії з навколишнім середовищем, характером управляючої дії можуть бути, або не бути притаманні підсистемам управління. Також у статті було розглянуто структурні елементи системи управління підприємством, а саме: керуючу та керовані підсистеми, цільову, функціональну, науково-методичну та забезпечувальну підсистеми, а також роль та місце інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління. Інформаційно-аналітичне забезпечення є складовою забезпечувальної системи, яка в свою чергу складається з таких складових як: методичне, інформаційне, правове, ресурсне та техніко-технологічне забезпечення. Отже інформаційно-аналітичне забезпечення охоплює методичну, інформаційну, правову та техніко-технологічну складову. А оскільки часто інформація розглядається як ресурс, то і ресурсну також. Розглянуто яку роль відіграє інформаційно-аналітичне забезпечення в процесі управління внутрішніми процесами та ступенем впливу зовнішнього середовища. Визначено напрями перспектив подальших розвідок.

Ключові слова: система управління, класифікація систем управління, структура системи управління підприємством, інформаційно-аналітичне забезпечення

ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM AND THE ROLE OF INFORMATION-ANALYTICAL SUPPORT WITHIN IT

NAZARCHUK Tetiana, VALKOVA Nataliia, VALKOVA Olena

Khmelnytskyi National University

The article examines the definition of the concept of "management system" by various authors, the main components of a management system, and explores approaches to the classification of management systems and their types based on classification features. It concludes that, according to certain classification features, management systems at various levels, objects, and scales are subsystems of the general enterprise management system. However, others—such as the nature of interaction with the external environment and the nature of the control action—may or may not be inherent to management subsystems.

The article also considers the structural elements of an enterprise management system, namely: the controlling and controlled subsystems, the target, functional, scientific-methodological, and support subsystems, as well as the role and place of information-analytical support within the management system. Information-analytical support is a component of the support subsystem, which in turn consists of methodological, informational, legal, resource, and technical-technological support. Thus, information-analytical support encompasses the methodological, informational, legal, and technical-technological components. Additionally, since information is often regarded as a resource, it also includes the resource component.

The article explores the role of information-analytical support in managing internal processes and its influence on the degree of impact of the external environment. Directions for future research prospects are identified.

Keywords: management system, classification of management systems, structure of enterprise management systems, information-analytical support.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасне управління підприємствами, потребує врахування складності організаційних, економічних і соціальних процесів, які відбуваються як на глобальному, державному, регіональному рівнях так і на рівні окремого підприємства. Управління — це не лише сукупність процесів, спрямованих на досягнення цілей, але

й мистецтво забезпечення взаємодії всіх структурних підрозділів організації. Система управління підприємством є багатокомпонентною структурою, яка виконує стратегічні, тактичні й операційні функції. Її успішне функціонування залежить від дотримання принципів ефективності та інтегрованості, правильного розподілу завдань між підсистемами і якісного інформаційного забезпечення. Це особливо актуально для підприємств, які прагнуть підвищити якість товарів (робіт, послуг) та зміцнити свою конкурентоспроможність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням вивчення видів, структури, функцій систем управління підприємством та їх інформаційно-аналітичного забезпечення протягом останніх років приділяли увагу сучасні науковці та практики: Бардась А.В., Бірюченко С.Ю., Грузіна І.А., Жовновач Р.І., Заєць М.А., Лазеба Є.С., Олійник О.В., Пащенко О.П., Селезньова Г.О., Устенко А.О., Швиданенко Г.О., Шкільняк М.М.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління підприємством відіграє важливу роль у виконанні останньою як стратегічних так і оперативних завдань, та є ключовим фактором її ефективності. Ці обставини визначають актуальність дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення в системі управління підприємством, як ключового фактору його конкурентоспроможності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є вивчення сутності системи управління підприємством, видів систем, функцій, структури систем управління та місця в ній інформаційно-аналітичного забезпечення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В процесі дослідження місця інформаційно-аналітичного забезпечення в системі управління підприємством спочатку розглянемо сутність та структуру системи управління. В економічній літературі немає єдиного, уніфікованого визначення поняття «система управління». Визначення системи управління різними авторами наведено в таблиці 1.

Найбільш повним, на нашу думку, є визначення системи управління Устенко А.О. [1], в якому враховано: багатокомпонентність та взаємозалежність елементів, можливість застосування різних концепцій та наукових підходів в процесі управління, наявність різних об'єктів управління, мети та середовища. Часто, особливо в навчально-методичній літературі [2, 3], поняття «система управління» використовується в процесі визначення категорії «менеджмент».

Система управління більшістю науковців розглядається, як сукупність компонентів, елементів, функцій та повноважень — тобто є складним утворенням, що виходить також і, безпосередньо, із самого поняття «система», яке є сукупністю взаємопов'язаних елементів. Отже, наступним кроком розглянемо загальну структуру системи управління.

Основними елементами системи управління більшість науковців визначають керівну (керуючу) та керовану підсистему [1, 2, 4, 5] або їх ще визначають як суб'єкт та об'єкт управління [2, 5]. Окрім керуючої та керованої підсистем, Устенко А.О. виділяє цільову, науково-методичну, функціональну та забезпечувальну підсистему управління в структурі системи управління [1].

Таблиця 1.

Визначення поняття «система управління»*.

Автор	Визначення поняття «система управління»
Устенко А.О. [1]	Система управління представляє концепцію взаємопов'язаних і взаємозалежних частин — компонентів: наукових знань і практичних навичок щодо керування різними об'єктами (людиною, процесом, організацією) для забезпечення їх конкурентоспроможності в ринкових умовах і всебічного задоволення потреб при оптимальному використанні ресурсів.
Пащенко О.П. [2, с.748]	Система управління, являє собою складне утворення, що характеризується великим числом сторін, властивостей, особливостей процесів.
Шкільняк М.М.[3], Олійник О.В.[2, с.233]	Менеджмент — цілісна система управління.
Грузіна І.А., Кінас І.О., Перерва І.М. та ін. [5]	Система управління (менеджмент) — спосіб поєднання і взаємодії керівної і керованої підсистем (суб'єкта й об'єкта управління).
Жовновач Р.І., Петленко Т.Г., Орлова А.А. [6]	Система управління — це сукупність елементів, що утворюють ієрархію в процесі реалізації концепції управління, яка спрямована на забезпечення відповідності дій, що робляться встановленими планами організації
Швиданенко Г.О. [7], Грузіна І.А., Кінас І.О., Перерва І.М. та ін. [5]	Система управління — це сукупність функцій і повноважень, необхідних для здійснення управлінського впливу

*Сформовано на основі [1, 2, 3, 5, 6, 7].

У зв'язку із наявністю різних концептуальних підходів, які виникли в результаті еволюції процесу управління, складності об'єктів управління та різноманітності методик управління в науковій та навчально-методичній літературі розглядаються різні підходи щодо класифікації систем управління.

Жовновач Р.І., Петленко Т.Г., Орлова А.А. пропонують класифікувати системи управління за характером взаємодії з навколишнім середовищем на: відкриті і закриті та зазначають, що основна відмінність між цими типами систем в тому, що в закритих системах блок управління є складовою частиною тієї системи, якою він керує, а у відкритих не є таким [6].

Ще однією класифікаційною ознакою системи управління пропонується характер управляючої дії, за яким системи управління поділяються на:

- адаптивну;
- регульовану;
- саморегульовану;
- програмну (жорстку) [6, 8].

Класифікацію систем управління за різними ознаками узагальнено в табл. 2.

Таблиця 2

Класифікація систем управління підприємства.*

Класифікаційна ознака	Вид системи управління за класифікаційною ознакою
За характером взаємодії з навколишнім середовищем (зовнішнім)	Відкрита, закрита.
За характером управляючої дії	Адаптивна, регульована, саморегульована, програмна (жорстка).
За об'єктом управління	Підприємством (установою), виробництвом та операційним циклом, трудовими (людськими) ресурсами та мотивацією персоналу, змінами та розвитком підприємства, ефективністю та результативністю
За видами діяльності	Основною діяльністю, операційною діяльністю, фінансовою діяльністю, інвестиційною (іншою) діяльністю.
За видом бізнес-процесу	Постачанням, виробництвом, збутом
За ефективністю	Ефективні, неефективні
За рівнем управління	Вищого рівня, середнього рівня, нижчого рівня
За охопленням часу та масштабу	Стратегічна, тактична, оперативна
За організаційною структурою	Лінійна, функціональна, лінійно-функціональна.

*Сформовано на основі [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9].

Загалом аналіз класифікації систем управління дає можливість зробити висновок, що за окремими класифікаційними ознаками системи управління за різними рівнями, об'єктами, масштабом є підсистемами загальної системи управління підприємством. Натомість за характером взаємодії з навколишнім середовищем, характером управляючої дії можуть бути, або не бути притаманні підсистемам управління за об'єктами, рівнями, масштабом. Класифікаційна ознака ефективності чи не ефективності, як правило, стосується всіх підсистем управління та системи управління підприємством в цілому. Більшість показників залежать від результативності діяльності підприємства, а тому якщо підприємство збиткове, то управління було неефективним. Проте, варто зауважити, що результативність діяльності підприємства за окремими її видами, такими як: операційна, фінансова, інвестиційна (інша звичайна) фінансові результати можуть бути протилежними, а отже в розрізі видів діяльності й ефективність управління може бути різною.

Отже, підсистеми управління за об'єктами управління, видами діяльності, рівнем управління, охопленням часу та масштабу матимуть у своїй структурі, як вже зазначалося вище, керуючу підсистему (суб'єкт керівництва), керовану підсистему (об'єкт керівництва), цільову, функціональну, науково-методичну та забезпечувальну. Саме такі структурні елементи системи управління підприємством визначені Устенком А.О. [1] можна застосувати до підсистем системи управління підприємством за наведеними в таблиці 2 об'єктами, видами діяльності, рівнями та масштабами управління.

Цільова підсистема визначає мету, стратегії та завдання підсистеми управління — бажаний стан або результат функціонування об'єкту управління. В процесі функціонування цільової підсистеми окремої підсистеми системи управління підприємством, важливо уникнути конфлікту цілей системи з цілями підсистем і навпаки. І ще одну умову потрібно врахувати — ціль має бути реальною до виконання.

Функціональна підсистема забезпечує реалізацію основних (загальних) і специфічних (спеціальних) управлінських функцій в процесі управління об'єктом. Перелік загальних функцій різними авторами визначається дещо по-різному. Устенко А.О. до основних функцій відносить: аналіз; планування; організування; облік; контроль; регулювання [1]. Жовновач Р.І. з посиланням на працю О. Мельника і О. Кузьміна до загальних функцій відносять: планування, організування, мотивування, контролювання, регулювання [6]. Заєць М.А., Мірошніченко О.В. з посиланням на Селезньова Г. О., Іпполітова І., та Грузіну І.А. — серед основних функцій відзначають: планування, організацію координацію, контроль та мотивацію [5, 10]; Лазеба Є.С. виділяє: планування, організацію, лідерство, контроль [11], Шкільняк М.М., Бардась А.В., Бойченко М.В., Дудник А.В. — планування, організацію, контроль та мотивацію [3]. Як бачимо, функції планування, організації та контролю виокремлюють всі автори. На нашу думку найповніший перелік

наведено Устенком А.О., зокрема варто підкреслити аналітичну функцію, яка є з одного боку початковим, а з іншого боку кінцевим етапом процесу управління, який має циклічний безперервний характер і саме на функції аналізу цей цикл замикається.

Науково-методична підсистема виступає у ролі технології процесу управління. Науково-методична підсистема, як технологія будь-якого процесу повинна оновлюватися під впливом розвитку наукових досягнень в певній галузі, в даному випадку під впливом наукових досягнень в теорії та практиці менеджменту.

Забезпечувальна підсистема охоплює методичне, інформаційне, правове, ресурсне та техніко-технологічне забезпечення процесу управління об'єктом [1]. Забезпечувальна підсистема являє собою набір ресурсів, які дозволяють із застосуванням технологій — науково-методичної підсистеми — реалізувати функції управління. В сучасних умовах невизначеності та динамічності зовнішнього середовища, в якому функціонують суб'єкти господарювання, інформаційне забезпечення системи управління є основним ресурсом, який робить можливим швидке реагування системи на динаміку змін. Інформація є основним ресурсом для здійснення аналітичної функції, результатом якої є також інформація, яка є ресурсом для забезпечення функцій планування, організації та контролю. Аналітична функція, в свою чергу, реалізується за допомогою методичного забезпечення, яке включає також методи аналізу. По суті процес управління реалізується через рух потоків різного виду інформації в тому числі із застосуванням інформаційних технологій. В свою чергу потрібно відзначити, що нормативно-правове забезпечення системи управління також в певній мірі є інформаційним забезпеченням, про норми та правила здійснення діяльності суб'єктом господарювання.

Як на систему управління в цілому, так і на підсистеми управління за об'єктами управління впливає зовнішнє середовище. Фактори зовнішнього середовища можуть мати як прямий, так і опосередкований вплив на систему управління, а перелік факторів залежить від об'єкту управління. Ступінь впливу зовнішнього середовища на систему управління визначається на основі отриманої із зовнішнього середовища інформації за допомогою аналітичних методів, і на основі проведеного аналізу приймаються відповідні рішення щодо посилення позитивних впливів та зменшення (усунення) негативних впливів. Отже, інформаційно-аналітичне забезпечення є важливою складовою забезпечувальної підсистеми системи управління підприємством.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

За результатами дослідження можемо зробити висновок про необхідність подальшого вивчення структури та функціональних можливостей використання інформаційно-аналітичного забезпечення з метою покращення ефективності системи управління підприємством. Соціально-економічна реальність, яка склалася сьогодні, вимагає від підприємств ефективних систем управління, які забезпечують стійкість і адаптивність в умовах швидких змін. Ефективна система управління сприяє досягненню стратегічних цілей, забезпечує якісне надання послуг і підтримує конкурентоспроможність закладу в умовах динамічних змін зовнішнього середовища. В умовах сучасної глобалізації, зростаючої конкуренції та швидких змін у зовнішньому середовищі ефективно управління підприємством потребує якісної інформаційної та аналітичної підтримки.

Література

1. Устенко А.О. Система управління підприємством. Вісник Прикарпатського університету. Економіка. 2014. Випуск X. С.96-103 URL: <http://surl.li/khwcbm>
2. Менеджмент: [підручник] / за заг. ред. Т.П. Остапчук. Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка». Вид-во «Рута», 2021. 856 с. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/8068;jsessionid=84678A79E535ADF39AEBCECB341BDDFB>
3. Шкільняк М. М, Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Крисько Ж. Л., Демків І. О. Менеджмент: [навчальний посібник]. Тернопіль : Крок, 2017. 252 с. URL: <http://surl.li/jgbhtn>
4. Менеджмент: [навчальний посібник]. / А.В. Бардась, М.В. Бойченко, А.В. Дудник. Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2012. 381с. URL: <https://xn--e1ajqk.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/12/Bardas-A.-V.-Menedzhment.pdf>
5. Теорія управління: [навчальний посібник] / І. А. Грузіна, І. О. Кінас, І. М. Перерва та ін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. 138с. URL: <http://surl.li/hitmmu>
6. Жовновач Р.І., Петленко Т.Г., Орлова А.А. Технології управління підприємством в системі менеджменту. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2024 рік. Том 9. № 1. С.18-23. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/ujae_2024_r01_a2.pdf
7. Економіка підприємства : [підручник] / за заг. та наук. ред. Г. О. Швиданенко. Київ : КНЕУ, 2009. 816с. URL: http://moodle.nati.org.ua/pluginfile.php/15660/mod_resource/content/1/shvidanenko_g_o_ekonomika_pidpriemstva.pdf
8. Гуцалюк О.М. Особливості розвитку технологій управління діяльністю підприємства. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2011. Випуск 20. Частина

II. C. 147-151. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/292718a9-ae29-42aa-afbd-60da0e435a6b/content>

9. Основи менеджменту: Конспект лекцій [навчальний посібник] / укладачі: Т.В. Лазоренко, С.О. Пермінова. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2021. 166 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/d75e0396-71d3-428e-9511-0a13c175842f/content>

10. Заєць М.А., Мірошніченко О.В. Шляхи удосконалення системи управління підприємством. Наукові праці МАУП. Економічні науки. 2024. Випуск 2 (74). С. 116-122. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/3072/3518>

11. Лазеба Є.С. Основні функції управління підприємством та їх взаємозв'язок. Полтавська державна аграрна академія. Агросвіт. 2012. № 14. С.81-85. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.3/81.pdf>

References

1. Ustenko A.O. Systema upravlinnia pidpriemstvom. Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Ekonomika. 2014. Vypusk X. S.96-103 URL: <http://surl.li/khwcbm>

2. Menedzhment: [pidruchnyk] / za zah. red. T.P. Ostapchuk. Zhytomyr : Derzhavnyi universytet «Zhytomyrska politehnika». Vyd-vo «Ruta», 2021. 856 s. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/8068?jsessionid=84678A79E535ADF39AEBCECB341BDDFB>

3. Shkilniak M. M., Ovsianiuk-Berdadina O. F., Krysko Zh. L., Demkiv I. O. Menedzhment: [navchalnyi posibnyk]. Ternopil : Krok, 2017. 252 s. URL: <http://surl.li/jgbhtn>

4. Menedzhment: [navchalnyi posibnyk]. / A.V. Bardas, M.V. Boichenko, A.V. Dudnyk. Dnipropetrovsk : Natsionalnyi hirnychiy universytet, 2012. 381s. URL: <https://xn--e1ajqk.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/12/Bardas-A.-V.-Menedzhment.pdf>

5. Teoriia upravlinnia: [navchalnyi posibnyk] / I. A. Hruzina, I. O. Kinas, I. M. Pererva ta in. Kharkiv : KhNEU im. S. Kuznetsia, 2021. 138s. URL: <http://surl.li/hitmmu>

6. Zhovnovach R.I., Petlenko T.H., Orlova A.A. Tekhnologii upravlinnia pidpriemstvom v systemi menedzhmentu. Ukrainnyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky. 2024 rik. Tom 9. № 1. S.18-23. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/ujae_2024_r01_a2.pdf

7. Ekonomika pidpriemstva : [pidruchnyk] / za zah. ta nauk. red. H. O. Shvydanenko. Kyiv : KNEU, 2009. 816s. URL: http://moodle.nati.org.ua/pluginfile.php/15660/mod_resource/content/1/shvidanenko_g_o_ekonomika_pidpriemstva.pdf

8. Hutsaliuk O.M. Osoblyvosti rozvytku tekhnologii upravlinnia diialnistiu pidpriemstva. Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. 2011. Vypusk 20. Chastyna II. S. 147-151. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/292718a9-ae29-42aa-afbd-60da0e435a6b/content>

9. Osnovy menedzhmentu: Konspekt lektsii [navchalnyi posibnyk] / ukladachi: T.V. Lazorenko, S.O. Perminova. Kyiv : KPI im. Ihoria Sikorskoho. 2021. 166 s. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/d75e0396-71d3-428e-9511-0a13c175842f/content>

10. Zaiets M.A., Miroschnychenko O.V. Shliakhy udoskonalennia systemy upravlinnia pidpriemstvom. Naukovi pratsi MAUP. Ekonomichni nauky. 2024. Vypusk 2 (74). S. 116-122. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/view/3072/3518>

11. Lazeba Ye.S. Osnovni funktsii upravlinnia pidpriemstvom ta yikh vzaiemozviazok. Poltavska derzhavna ahraryna akademiia. Ahrosvit. 2012. № 14. S.81-85. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/4.3/81.pdf>